

Рецензия

на дисертационния труд „Театрален мениджмънт. Възможности за развитие на частния театър в България“,
представен от докторант Пролет Трифонова Петкова
Научен ръководител: проф. д-р Татяна Стоичкова
Рецензент: проф. дн Валентина Миленкова

I. Общо представяне на дисертационния труд

Актуалността на настоящия дисертационен труд се състои в изследване на явлениято „театрален мениджмънт“ в условия на променящ се културен пазар и нарастваща конкуренция в развлекателната индустрия. Анализът на театралния мениджмънт е допълнен с изследване на сектора на сценичните изкуства и икономическите проблеми, свързани с него, както и с ефективното използване на съществуващата културна инфраструктура, с оглед търсене на алтернативни източници на финансиране. В ситуация на променящи се икономически условия и въвеждане на нови технологии, публиката има възможност за по-голям избор, а конкуренцията между различните субекти на развлекателната индустрия нараства съществено. В този контекст *значимостта на темата* се състои в изследване на управлението на българските театри при смесени условия на финансиране, с цел подобряване на отношенията с държавните и общински структури, както и с публиката, предвид увеличаване на посещаемостта и приходите на театралния сектор.

Целта на дисертационното изследване е да се анализират възможностите и практиката на мениджмънта в частния театър в български условия и по-конкретно, театралните школи и ролята на театъра в обучението на децата, бъдещите артисти и публиката на театралното изкуство.

Целта на дисертационния труд е конкретизирана в поредица от взаимосвързани *задачи*, отнасящи се до:

- проследяване на историческото развитие на българския театър и съвременното му значение;
- представяне на теоретичните подходи в областта на мениджмънта, маркетинга и комуникациите в театъра и в театралните школи;
- изследване на образованието чрез театър;

- провеждане на онлайн анкета в съответствие с целта на изследването;
- анализ на емпиричните резултати и очертаване на основни изводи от проведеното проучване.

Посочени са *предметът и обектът* на дисертационния труд, като се акцентира на възможността за изграждане на адекватен управленски инструментариум, обслужващ целия културен сектор, както и ролята на театралните школи, разглеждани като взаимосвързан и взаимодействащ елемент, част от българското театрално пространство. Специално се подчертава необходимостта от създаване на управленски механизъм за дългосрочно мениджирание и развитие на театралната среда и културния сектор като цяло.

Използваната *методология* включва *подробен анализ на литературата* и публикациите на различни автори, включително електронни ресурси и уебсайтове, исторически и политически документи, дискусии по темата, лични авторски наблюдения. Направен е сравнителен анализ в съдържанието на публикациите, както и критично осмисляне на наличната литература.

Освен теоретичната работа, методологията включва и провеждане на *емпирично проучване* с анкета, разпространена онлайн, с извадка от 56 лица, работещи в държавни, общински, частни театри и на свободна практика, подбрани по „метода на отзовалите се“. Полевата работа е реализирана в периода юни - септември 2023 г. Получените резултати са обработени с програмата SPSS – 19 с дескриптивна статистика.

Представени са и някои *ограничения на анализа*, а именно че: дисертационният труд не претендира за изчерпателност, малкият обем на извадката от емпиричното проучване, времевият период на провеждане на изследването и др.

В *структурно отношение* дисертационният труд в обем на 243 страници, се състои от увод, изложение в четири глави, заключение, списък на използваната литература, състоящ се от 137 заглавия на български, руски и английски език, и две приложения.

II. Основни съдържателни акценти

В рамките на дисертационния труд се проследяват различни концепции, които имат отношение към историческото развитие на българския театър, на неговите модели, етапи на развитие и на управление. Специално внимание е отделено на представянето на българския театър като социокултурен феномен в сложния му преход от най-ранните прояви на театралното дело към неговото художествено, професионално еманципиране

до оформянето на Софийски народен театър като Национален театър през 1904г. Показан е един от най-важните етапи в развитието на драматичния театър в България - неговото институционализиране и професионализация.

В дисертацията се развива идеята за театъра като фактор за национална идентичност в модерната българска държава и се акцентира на символния капитал на театъра в исторически контекст. Проблематизира се отношението държавност-театър като израз на културната политика в устройството на равняващото се по европейския цивилизационен модел българско общество. В исторически план са показани отделните етапи, през които преминават формите на театрална репрезентация, свързани с: а) възрожденския театър и неговата естетика, подчинена на патриотичните въздедения на епохата; б) училищните празненства като форма на театрална култура, значението на публиката в школният театър и диалогът като нова жанрова структура; в) народните читалища през 19 век и тяхното значение за широката народна просвета и за осъзнаване на националните интереси; г) дружествените форми на театрален живот, които са предшественици на професионалния театър в България.

Специално място е отделено на даването на конкретни примери, с които се показва степента, в която различните форми, предшестващи днешния театър като институция, са насищали тогавашното социално пространство. Показана е ролята на държавата и просветното министерство, както и постепенното създаване на общински театри, субсидирани от кметските управи, частни предприемачи и дарители.

В периода след 1956г. българският театър се реформира, като се реструктурират границите на социалистическия реализъм и театралната система; показан е нарасналият брой на театрите и начина на управление на театралното изкуство. Ситуацията след 1989г. възпроизвежда полюсен модел на развитие на театралната институция в български условия. В анализа се акцентира на актуалната театрална съвременност, като се подчертават възможностите за частен театър, както и преоткриване на западноевропейски драматурзи, недопускани до 1989г. до българска сцена. Докторантката е показала кризата, в която изпада българският театър след 1989г., свързана с липсата на интерес от страна на държавата към изкуствата и трудните условия, в които се развива сценичното изкуство.

От началото 2000г. започва постепенното трансформиране на сектора с активното и динамично навлизане на развлекателната култура. В дисертацията се показани опитите за финансово реформиране на театралния сектор, което завършва в първото десетилетие на 21 век. В този период се утвърждава и смесеното финансиране, включващо държавни

субсидии и средства от други източници. От 2011 година финансирането се определя от броя зрители, които театърът успява да привлече, с което комерсализацията става водещ принцип на финансиране на българския театър, а не интересът на обществото.

В дисертационния анализ специално внимание е отделено на маркетинга и мениджмънта на театралната дейност. Разглеждат се управлението и финансирането на държавните, общинските и частните театри, възможността за дарителство и спонсорство в културните институции. Разглежда се социалната среда и условията, в които се реализира частният театър в нашата страна. Докторантката прави съпоставка между видовете финансиране и подпомагане, и принципите на свободния пазар. Обърнато е внимание на ролята на репертоарната политика, нейното значение, художественото й ниво, принципите на пазара и вкусовете на публиката.

Разгледани са комуникационните похвати в българският театър, рекламата и взаимоотношението с медиите. Проследена е свободната сцена преди, по време и след Пандемията, изследвани са различни проблеми и неосъществени реформи. Показана е ролята на независимия сектор в културата, както и участието на държавната и местните властови структури за решаване на различни проблеми.

На преден план в анализа, докторантката подчертава необходимостта от адекватно управление на културата, както и обединяването на държавния, общински и частен сектор. В тази връзка се обосновава намирането на съвременен подход при мениджиране на културата, провеждането на културни политики, участието на общините и бизнеса за финансово подпомагане на творческите инициативи. Извеждат се силните страни на независимите културни организации (в т.ч. и частните такива), които се отличават с гъвкавост, свобода за експеримент и работа в разнообразни пространства, условия и формати.

В този контекст Пролет Петкова акцентира на преосмислянето на националната стратегия за развитие на културата, ролята на Министерство на културата и местните власти, реструктуриране на приоритетите и създаване на условия за децентрализация на културата. От голямо значение е сътрудничество между държавния и частния сектор в областта на сценичните изкуства. Това според докторантката би създавало по-голяма стабилност и устойчивост на културния сектор и справянето му с кризисната ситуация, засягаща липсата на актуален регистър и адекватен социален статут за артистите на свободна практика, както и липсата на структурна подкрепа за частните организации в областта на културата.

Българският театър и неговите различни субекти са ситуирани в условията на културен пазар, който е динамичен, разностранен и понякога противоречив, съвместявайки интереси на различни групи лица: публика и нейното сегментиране, актьори, директори, режисьори, общинска власт, национални структури, НПО. В това разнообразие от интереси голямо значение има и институционалната конфигурация, в която се ситуират актьорите и техните трупи.

В дисертационния труд е показано мястото и значението на един специфичен феномен - театралните школи за развитие на театралното изкуство и за създаване на публика. Театралните школи създават бъдещи студенти за висшите учебни заведения и стимулират развитието на таланти и творчески хора. Проследени са различни страни от работата на театралните школи, подбора на драматургия, участието им в специализирани фестивали за деца и др. Театралната школа е важна в голяма степен за театралното пространство и неговото насищане с нови идеи и кадри. От друга страна, се подчертава необходимостта от навлизане на театралната стилистика в българското образование – средното и висшето училище и търсенето на повече допирни точки между театралното изкуство и обучението.

Докторантката подчертава приноса на театъра за творческото и психологическото развитие на децата. Театърът допринася за комуникативните умения, но също и за формирането на увереност и самочувствие при децата, стимулира тяхната креативност и концентрация. В този контекст театралните школи са важни като елемент на културната среда, но и като възможност за реформиране на образованието и търсенето на подходи за личностна творческа изява. Авторката е участвала в създаването и развитието на редица театрални школи в Югозападна България, които са описани подробно. Личният опит и наблюдения, натрупването на впечатления от развитието на театралните школи и работата с деца са отлична основа за изграждането на Пролет Петкова като театрален педагог и мениджър. Събраният опит и продължителна работа в театралните школи са също добър източник за компетентно написване на дисертацията, в която докторантката е споделила различни елементи от впечатленията си, както и търсенето на ефективни подходи в своята работа в областта на театралния мениджмънт.

От гледна точка на съдържателното структуриране, дисертацията включва различни стратегии, намерили място в анализа: а) исторически подход при проследяване на етапите на театралното изкуство от неговите прото форми до днес; б) тематичен подход, свързан с извеждане на мениджмънта и ролята на театралната школа като ключови за театралното изкуство; в) емпиричен подход, представен при събиране на

данни и описан в последната глава на дисертацията. Целева група на проведеното проучване са театралните професионалисти, експерти и мениджъри в българския театър. Представени са методологическите аспекти на емпиричното проучване, описано е провеждането му, показани са получените резултати.

След обработка на резултатите, те са представени в графична форма в дисертационния труд и са направени редица обобщения. Изводите от емпиричното изследване се отнасят до естеството на работа на частните и държавните театри, до тяхната равнопоставеност, необходимостта от по-добро финансиране, промяна в някои от законите, които засягат авторското право и нормативната уредба, както и промяна в различни практики при администрирането на театралните дейности.

На основата на споделените мнения от респондентите, както и на личен опит и продължителна работа в театралната среда, докторантката подчертава необходимостта от нова система на работа, свързана с промяна на принципите на културната политика и институционалната структура на частния театър. Акцентира се на нуждата от разработването на система от регулации и стимули, която може да оптимизира националната театрална мрежа и да стимулира мобилността на театралните представления, с цел достигане на театралното изкуство до възможно най-много места и публики. Именно театралният мениджмънт би допринесъл за осъществяване на промяната и за привличане на добри специалисти в администрирането на театралното изкуство.

III. Приносни моменти

Приемам самооценката на приносите на дисертацията:

- 1. Идентифициран** е комплексът от подходи и инструменти на театралния мениджмънт в частния сектор: изведени са основните проблемни области в българското финансиране и законодателство, засягащи театъра като институция.
- 2. Чрез** изясняване природата на театралното изкуство **са разкрити** специфични положения в състоянието и проблемите, отнасящи се до театралния мениджмънт при създаването и реализацията на сценично произведение.
- 3. Изведени** са управленските характеристики на частния театър, особеностите на мениджмънта в сектора, етапите и участниците в процеса на ръководене и при

създаването и реализацията на театралния продукт. Очертава се необходимост да се откриват еквивалентни пространства (сцени, места) за частния културен сектор.

4. Изведени са основните характеристики на театралните школи, особеностите на обучението и образованието в и чрез театър за младото поколение; политиката и грижата за артисти и за младата публика при реализацията на театъра и в процеса на приобщаване към театралното изкуство.

5. Посочени са конкретни управленски мерки, които ще способстват за развитието на културния сектор.

Предимства на дисертацията са също:

- актуалност на темата на дисертацията;
- добро структуриране на дисертационния труд;
- провеждане на емпирично изследване и получаване на информация от целевите групи;
- сериозно отношение и лична ангажираност на дисертантката към темата.

Посочени са 4 публикации. Всички публикации са в издания с научно рецензиране и в престижни издания. Две от публикациите са на английски език. Една от публикациите е базирана на доклад, изнесен на научен форум, което показват презентирането на темата в диалогична среда.

Авторефератът съответства напълно на дисертационния труд и го представя в цялост.

IV. Заключение:

В заключение, като оценявам постигнатото в дисертационния труд, изразявам своята положителна оценка и ясна позиция на докторант **Пролет Трифонова Петкова** да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ в ПН 3.1. Социология, антропология и науки за културата, Докторска програма: Теория и история на културата.

1.12. 2023

Благоевград

Член на научно жури:

Проф. дсн Валентина Миленкова